

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Laura Kuismanen

EDUNVALVONNAN HAKEMINEN

Mitä tehdä, jos sinä tai läheisesi tarvitsette apua taloudellisten asioiden hoidossa?

Liiketalous
2023

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalous

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Laura Kuismanen
Opinnäytetyön nimi	Edunvalvonnan hakeminen
Vuosi	2023
Kieli	suomi
Sivumäärä	33
Ohjaaja	Marika Teirfolk-Naarmala

Edunvalvonnalla tarkoitetaan toisen henkilön taloudellisten asioiden hoitoa silloin, kun henkilö ei enää itse kykene siihen, eivätkä hänen asiansa tule hoidetuksi muulla tavoilla. Mikäli henkilö ei pysty itse huolehtimaan asioiden hoidosta, hänelle voidaan määrätä edunvalvoja.

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin edunvalvonnan aloittamista. Tarkoituksena oli opastaa edunvalvonnan aloittamiseen liittyvissä kysymyksissä, sekä edunvalvonnan hakuprosessin etenemisestä.

Tutkimuksen teoreettinen osuus pohjautuu voimassa olevaan lakiin, oikeuskirjallisuuteen, sekä korkeimman oikeuden päätöksiin. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena.

Tutkimuksessa selvitetään, miten edunvalvontaa haetaan, mitä siinä tulee ottaa huomioon, sekä miten edunvalvojan määräys tapahtuu. Tutkimuksessa käydään läpi hakuprosessin etenemistä Digi- ja väestötietovirastossa, sekä käräjäoikeudessa.

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Liiketalous

ABSTRACT

Author	Laura Kuusmanen
Title	Applying for a Guardian
Year	2023
Language	Finnish
Pages	33
Name of Supervisor	Marika Teirfolk-Naarmala

Guardianship refers to the management of another person's financial affairs, when the person is no longer able to do so themselves, and their affairs cannot be managed in other ways. If a person is unable to manage their own affairs, a guardian can be appointed for them.

This thesis examines the beginning of guardianship. The purpose was to provide guidance on questions related to the initiation of guardianship, as well as the process of applying for the appointment of a guardian.

The theoretical section of the study is based on the up-to-date legislation, legal literature, and the verdicts of the Supreme Court. The study was carried out as a qualitative study.

The research examines how guardianship is applied for, what should be taken into account, and how the guardian's appointment is made. The research examines the progress of the application process at the Digital and Population Data Services Agency in Finland, as well as at the district court.

Keywords	Guardianship, The guardianship authority, Guardian
----------	--

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	5
1.1	Tutkimuksen aihe	5
1.2	Tutkimusmenetelmät ja metodit	5
1.3	Tutkielman rakenne	6
2	KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY	7
2.1	Edunvalvonta	7
2.2	Edunvalvoja	8
2.3	Yleinen edunvalvoja	9
2.4	Digi- ja väestötietovirasto	10
3	EDUNVALVONNAN TARVE JA SEN ARVIOINTI	12
4	EDUNVALVOJAN HAKEMINEN JA MÄÄRÄÄMINEN DIGI- JA VÄESTÖTIEOVIRASTOSSA.....	15
4.1	Oma-aloitteinen hakemus	15
4.2	Ilmoitus edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä.....	16
5	EDUNVALVONTA-ASIA KÄRÄJÄOIKEUDESSA	18
5.1	Hakemuksen vireilletulo	18
5.2	Hakemuksen hylkääminen	19
5.3	Väliaikainen määräys	20
5.4	Kuuleminen	20
5.5	Käräjäoikeuden päätös	25
5.5.1	Muutoksenhaku	26
5.6	Oikeudenkäyntikustannukset	26
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	27
6.1	Tutkimustulokset	27
6.2	Johtopäätökset ja pohdinta	28
6.3	Reliaabelius ja validius	29
	LÄHTEET	31

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe

Tutkimuksen aiheena on edunvalvonnan aloitus, tarkemmin edunvalvojan hakeminen. Tutkimuksen tarkoitus on opastaa edunvalvojan hakuprosessissa. Suuri osa edunvalvonnan tarpeessa olevista ihmisistä on vanhuksia. Ikääntyneillä ihmisillä taidot taloudellisten asioiden hoidossa ovat heikentyneet, mutta monilla ei ole tietoa, miten apua haetaan.

Edunvalvojan määräämistä koskevat tilanteet voidaan jakaa karkeasti kahteen osaan; vanhus-, sairaus- ja vastaaviin tilanteisiin, sekä poissaolevan edunvalvontaa koskeviin tilanteisiin. Lisäksi edunvalvoja voidaan määrätä alaikäiselle eri syistä. Tässä tutkimuksessa käsitellään asiaa ensimmäisenä mainittujen tilanteiden osalta. Myös edunvalvontavaltuutus on rajattu pois tutkimuksen selkeyden vuoksi.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia seuraavia kysymyksiä, ja vastata niihin.

1. Mitä tehdä, jos itse tai läheisesi tarvitsee edunvalvonnan apua taloudellisten asioiden hoidossa?
2. Miten edunvalvojaa haetaan?
3. Mitä hakuprosessissa tulee ottaa huomioon?

Aiemmassa työssäni edunvalvontasihteerinä huomasin, että edunvalvonta ja sen alkaminen on monelle ihmiselle vieras asia. Työn aihe tuli esiin myös työpaikalla käydyissä keskusteluissa. Työni tavoite on opastaa ihmisiä alkuun edunvalvonta asiassa: miten edunvalvojaa haetaan, kuka siitä päättää ja miten hakuprosessi etenee.

1.2 Tutkimusmenetelmät ja metodit

Tutkimus on toteutettu laadullisena, eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, ja tutkimuksessa pyritään tutkimaan aihetta kokonaisvaltaisesti. Aineisto kootaan yleensä luonnollisista, todellisista tilanteista. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara. 2009, 161, 164.)

Tutkimus on toteutettu lainopillisena tutkimuksena, sillä se tutkii voimassa olevaa oikeutta. Lainopillisen tutkimuksen kohteena on oikeus normikoostumana. Tutkimus tutkii tietyssä oikeusyhteisössä voimassa olevaa oikeutta tulkinnallisista menetelmin, ja tutkimuksen tieto on peräisin oikeuslähteistä. Edunvalvonta perustuu holhoustoimilakiin, joten tutkimuksen keskeisin oikeuslähde on laki holhoustoimesta. (Andström 2003.)

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielma koostuu johdannosta, neljästä teorialuvusta ja johtopäätöksistä. Johdannossa käydään läpi työn taustaa, tavoitteita, tutkimusongelmia ja menetelmiä. Teorialuvuissa käydään läpi edunvalvontaan liittyviä käsitteitä ja perusasioita luvussa 2, edunvalvonnan tarvetta ja tarpeen arvioimista luvussa 3, edunvalvonnan hakemista ja käsittelyä Digi- ja väestötietovirastossa luvussa 4, ja edunvalvonta-asian käsittelyä käräjäoikeudessa luvussa 5.

Teorialuvut perustuvat lain esitöihin, lakiteksteihin, oikeuskirjallisuuteen, sekä Digi- ja väestötietoviraston materiaaliin koskien edunvalvontaa. Teorialuvuissa on käytetty lähteinä lisäksi korkeimman oikeuden päätöksiä.

Tutkimuksen viimeisessä luvussa käydään läpi tutkimuksen johtopäätöksiä. Lisäksi arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä, sekä pohditaan tutkimusta kokonaisuudessaan.

2 KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY

2.1 Edunvalvonta

Edunvalvojan määräämisestä säädetään holhoustoimilaissa. Holhoustoimilain tarkoitus on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät tähän itse kykene vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi. (Mäki-Petäjä-Leinonen, 2013, 264.)

Edunvalvoja voidaan siis määrätä täysi-ikäiselle henkilölle, joka on sairauden, terveydentilan heikkenemisen, henkisen toiminnan häiriintymisen, tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemätön valvomaan etuaan, tai huolehtimaan sellaisista itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa eivätkä tule asianmukaisesti hoidettua muulla tavoin. (Edunvalvonnan käsikirja, 2020.)

Kun henkilö määrätään edunvalvontaan, edunvalvojalla on kelpoisuus edustaa päämiestään tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa, ellei tuomioistuimien tai holhousviranomaisen ole määrännyt toisin tehtävää antaessaan, tai jollei toisin ole säädetty. Edunvalvojalla voi olla tuomioistuimen päätöksellä oikeus edustaa päämiestään myös sellaisissa asioissa, jonka merkitystä päämies ei pysty ymmärtämään. Päämiehen puhevallan käyttämisestä tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona säädetään erikseen. (L 1.4.1999/442, 29§)

Edunvalvojalla ei kuitenkaan ole kelpoisuutta edustaa päämiestä tämän henkilökohteisissa asioissa, joita ovat esimerkiksi suostumus avioliittoon tai lapseksiottamiseen, isyyden tunnustaminen tai tunnustamisen hyväksyminen, testamentin tekeminen tai peruuttaminen, tai muu edellä mainittuihin rinnastettava asia. (L 1.4.1999/442, 29§)

Holhoustoimilain mukaan lievimmässä edunvalvonnan muodossa päämiehen tukeksi ja avuksi määrätään edunvalvoja. Edunvalvojan määräämisen lisäksi päämiehen toimintakelpoisuutta voidaan rajoittaa. Toimintakelpoisuuden rajoittaminen voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että päämies voi tehdä määrättyjä oikeustoimia tai vallita määrättyä omaisuutta vain yhdessä edunvalvojansa kanssa, tai että päämies

ei voi tehdä määrättyjä oikeustoimia tai vallita määrättyä omaisuuttaan, jolloin kelpoisuus tehtäviin kuuluu ainoastaan edunvalvojalle. Jyrkimmässä edunvalvonnan muodossa päämies voidaan julistaa vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaiseksi julistaminen poistaa päämiehen oikeustoimikelpoisuuden ja omaisuuden vallintaoikeuden lähes kokonaan. (Välimäki 2013, 9, L 1.4.1999/442, 18.1§)

Holhoustoimella voidaan katsoa olevan kaksi keskeistä periaatetta; päämiehen suojaaminen ja hänen ihmisoikeuksiensa ja itsemääräämisoikeuksien kunnioittaminen. Suojaamisen periaate vaikuttaa läpi lainsäädännön; henkilölle voidaan määrätä edunvalvoja, jos hän on kykenemätön huolehtimaan asioistaan ja valvomaan etuaan. Hänen toimintakykyään voidaan rajoittaa, jos hänen etunsa ovat vaarassa. Edellytyksenä toimenpiteille on tarve suojata päämiehen etuja. Edunvalvonnan aikana kaikkien päätösten taustalla on oltava päämiehen etu. Päämiehen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen taas on edunvalvonnan peruslähtökohta, ja hänen perusoikeutensa. On päämiehen edun mukaista, että suojaamisen lisäksi pyritään toimimaan hänen toiveidensa mukaan. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 269.)

2.2 Edunvalvoja

Holhoustoimilain mukaan edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, esimerkiksi päämiehen läheinen, joka antaa tehtävään suostumuksensa. Holhoustoimen pääperiaatteena on, että edunvalvonta tulisi hoitaa vapaaehtoisvoimin. Edunvalvojan tehtävään sopivuutta arvioidessa otetaan huomioon mahdollisen edunvalvojan taito ja kokemus, sekä edunvalvontatehtävän laatu ja laajuus. Huomioon otetaan se, onko edunvalvojaksi esitettävän henkilön oma talous kunnossa, onko hän hoitanut edunvalvojan tehtäviä ennen, tai onko hänellä muulla tavalla saatua kokemusta taloudellisten asioiden hoidosta. Edunvalvojaksi ei voida määrätä henkilöä, joka on vajaavaltainen. (L 1.4.1999/442 5–6§, Välimäki 2013, 71.)

Tyypillisesti päämiehellä on yksi edunvalvoja, mutta tarvittaessa edunvalvojia voi olla myös useampi. Mikäli edunvalvojia on useampi, he huolehtivat edunvalvojan tehtävistä yhdessä, ellei tuomioistuin ole erikseen päättänyt tehtävien jaosta

edunvalvojien kesken. Mikäli päämiehellä on useampi edunvalvoja, edunvalvojien tulee olla yhtä mieltä sellaisista asioista, jonka merkitys päämiehelle on huomattava. Pienemmissä ja vähemmän merkittävissä asioissa päätöksiä voidaan tehdä ilman estyneen edunvalvojan suostumusta, mikäli asian ratkaisussa aiheutuisi muuten haittaa. Jos edunvalvojat eivät pääse yhteisymmärrykseen sellaisessa asiassa, mikä heidän tulee yhdessä päättää, sekä ratkaisun viivästymisestä aiheutuisi päämiehelle haittaa, edunvalvojat voivat pyytää holhousviranomaisen päätöksen siitä, kenen mielipidettä tulee noudattaa. (L 1.4.1999/442, 30§)

2.3 Yleinen edunvalvoja

Mikäli edunvalvontaa tarvitsevan päämiehen lähipiiristä ei löydy aiemmassa kirjallisuudessa mainittuja kriteereitä täyttävää henkilöä, tai tehtävään täytyy muista syistä määrätä ulkopuolinen edunvalvoja, edunvalvojaksi määrätään yleinen edunvalvoja. (Digi- ja väestötietovirasto, 2022.)

Lailla valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä 17.6.2016/477 säädetään tehtävien ja palveluiden järjestämisestä. Kun tehtävään määrätään yleinen edunvalvoja, määräys annetaan oikeusapu- ja edunvalvontapiirin yleiselle edunvalvojalle. Määräystä ei anneta tehtävää hoitavalle edunvalvojalle henkilökohtaisesti. Edunvalvojan määräys jakautuu edunvalvottavan kotikunnan, kielen, asian laadun tai muun vastaavan seikan mukaan oikeusapu- ja edunvalvontapiirin palveluntuottajien kesken. Palveluntuottaja määrittää, mitä virkaa tehtävä koskee. (L 17.6.2016/477 16 §)

Yleinen edunvalvoja on tavallisesti valtion virkamies, joka työskentelee edunvalvontatoimistossa. Joillain alueilla yleinen edunvalvoja voi olla myös ostopalveluntuottajan palveluksessa oleva yleinen edunvalvoja. (Oikeushallinto. 2022.)

Lain mukaan yleisellä edunvalvojalla tulee olla sellainen taito, kokemus ja koulutus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää. Yleisen edunvalvojan virkaan edellytetään soveltuvaa korkeakoulututkintoa, ja johtavan yleisen edunvalvojan virkaan soveltuvaa ylempää korkeakoulututkintoa. Mikäli yleinen edunvalvoja on virkasuhteessa valtioon, hänen täytyy toimia tehtävässään virkavastuulla.

Virkavastuu tarkoittaa, että edunvalvojan sovelletaan rikoslain 40 luvun virkari-kossäännöksiä, ja rikoslain 20 luvun 3 §:ssä ilmeneviä rangaistusnormeja. Yksityi-sen palveluntuottajan palveluksessa olevaa edunvalvojaa virkavastuu ei koske, mutta hänkin kuuluu eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnan piiriin. Mi-käli yleinen edunvalvoja on kuntayhteisön palveluksessa oleva työntekijä, hänen virkavastuunsa on suppeampi kuin virkamiehen. (L 17.6.2016/477, 3:15 §, Väli-mäki 2013, 73.)

Vuonna 2020 valtion edunvalvontatoimistot tuottivat edunvalvontapalveluista 90 %. Palveluita tuottavat 22 valtion edunvalvontatoimistoa, Ahvenanmaan oikeus-apu- ja edunvalvontatoimisto, sekä 21 ulkopuolista palveluntuottajaa. Edunvalvon-tapalveluiden järjestämisen yleinen ohjaus ja valvonta kuuluu oikeusministeriölle. (Edunvalvonnan käsikirja, 2020.)

2.4 Digi- ja väestötietovirasto

Ensimmäinen askel edunvalvojan määräämiseen on holhousviranomainen, eli Digi- ja Väestötietovirasto. Digi- ja väestötietovirasto selvittää henkilön tarpeen edunval-vojalle, sekä määrää edunvalvojan, tai tekee hakemuksen tuomioistuimelle. Hol-housviranomaisen tehtäviin kuuluu myös mm. edunvalvojien toimien valvominen, sekä eräisiin oikeustoimiin tarvittavien lupien myöntäminen. Tällaisia oikeustoimia ovat esimerkiksi päämiehen omaisuuden luovuttaminen, lainan ottaminen tai anta-minen, perinnöstä luopuminen taikka elinkeinon harjoittaminen päämiehen lukuun. Luvanvaraiset oikeustoimet on määritelty holhoustoimilain 34 pykälässä. (Digi- ja väestötietovirasto, 2022.)

Holhousviranomainen valvoo edunvalvojien toimia mm. edunvalvojan tehtäväs-tään pitämän kirjanpidon kautta. Edunvalvojan on kolmen kuukauden kuluttua edunvalvonnan alkupäivästä toimitettava holhousviranomaiselle omaisuusluettelo, joka sisältää luettelon kaikista niistä päämiehen varoista ja veloista, jotka tulevat edunvalvojan hoidettavaksi. Luettelossa tulee olla merkittynä myös päämiehen henkilökohtaista käyttöä varten jätettävä omaisuus, eli ns. käyttövarat, tai muu

päämiehen edun mukainen omaisuus. Omaisuusluettelossa tulee olla ilmoitus, että edunvalvojan ilmoittamat tiedot ovat oikein, eikä hän tahallisesti ole jättänyt mitään mainitsematta. Tarvittaessa holhousviranomainen voi vaatia, että ilmoitus vahvistetaan tuomioistuimessa. (L 1.4.1999/442, 48–49§, 38§)

Mikäli päämies myöhemmin saa omaisuutta, jonka tulee olla edunvalvojan hoidettavana, siitä tulee ilmoittaa holhousviranomaiselle kuukauden kuluttua omaisuuden saamisesta. Mikäli päämies tulee kuolinpesän osakkaaksi, tulee holhousviranomaiselle toimittaa jäljennös vainajan perukirjasta kuukauden kuluttua perunkirjoituksen toimittamisesta. (L 1.4.1999/442, 48§)

Edunvalvojalla on velvollisuus pitää kirjaa päämiehensä varoista ja veloista, sekä kaikista tilikauden tapahtumista. Mikäli edunvalvojan määräys koskee tiettyä tehtävää, edunvalvojalla on velvollisuus pitää sellaista kirjaa, että voi tehdä selon niistä toimenpiteistä, joihin on tehtävässään ryhtynyt. (L 1.4.1999/442, 50§)

Holhousviranomainen valvoo edunvalvojien toimintaa vuosittain lähetettävillä vuositileillä. Holhousviranomainen päättää vuositilin pituudesta, mutta pääsääntöisesti se on vuoden mittainen tilikausi. Vuositilit lähetetään Digi- ja väestötietovirastolle seuraavan vuoden alussa, jollei palautukselle ole haettu lisääikaa, tai jollei siitä ole päätetty muuta. (L 1.4.1999/442, 51§, Digi- ja väestötietovirasto, 2022.)

3 EDUNVALVONNAN TARVE JA SEN ARVIOINTI

Edunvalvojan määräys on viimesijainen keino, jolla järjestetään henkilön taloudelliset asiat. Edunvalvojan määrääminen edellyttää, etteivät asiat tule muulla tavoin hoidetuksi. Holhoustoimilain keskeinen tavoite on, ettei kenenkään valtaa määrätä omista asioistaan rajoiteta enempää, kuin se on välttämätöntä hänen suojaamiseksi. Tämän vuoksi jokaisessa tapauksessa tulee harkita tarkkaan, onko henkilö edunvalvojan tarpeessa, ja varmistaa että avuntarpeessa olevan henkilön asioiden hoitamiseksi käytetään lievintä tarjolla olevaa keinoa. (Digi- ja väestötietovirasto, 2022, Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 265.)

Holhoustoimilain 8 §:n mukaan edunvalvoja voidaan määrätä täysi-ikäiselle, joka sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan, tai huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuksi muulla tavoin. Lisäksi edellytyksenä on, ettei päämies vastusta edunvalvojan määräämistä. Joissain tapauksissa edunvalvoja voidaan määrätä päämiehen vastustamisesta huolimatta, mikäli vastustamiselle ei ole hänen tilansa ja edunvalvonnan tarve huomioon ottaen riittävää aihetta. (L 1.4.1999/442, Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 265.)

Edellä mainitun lisäksi edunvalvojan määräämisen tarve voi aktualisoitua esimerkiksi tilanteissa, jossa toimintakyvyltään heikentyneen ihmisen omaisuutta on tarpeen käyttää sellaisten oikeustoimien tekemiseen, joihin hän ei enää itse kykene, tai henkilö, joka on hoitanut vajaakykyisen henkilön asioita, haluaa huolehtia niistä virallisen määräyksen nojalla, jotta asioiminen helpottuisi ja selkeytyisi, taikka jos vajaakykyinen henkilö toimii jatkuvasti ja ymmärtämättömyyttään siten, että aiheuttaa itselleen taloudellista haittaa. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 264.)

Markku Helin pohtii kirjoituksessaan Oikeustieto-lehdessä sitä, voiko edunvalvojan hakeminen itselleen olla keino päästä vapaaksi taloudellisten asioidensa hoidosta, tai ainakin jonkin ikävän asian aiheuttamasta taakasta. Aikaisemmin holhotavaksi julistamiseen liittyi voimakas stigma, mutta sittemmin tilanne on muuttunut, eikä häpeä ole keskeinen syy vältellä edunvalvontaa. (Helin 2016.)

Holhoustoimilain 8.1 § Säännöksessä ei täsmennetä, millaista sairautta tai terveydentilan heikkenemistä edunvalvojan määrääminen edellyttää. Lainvalmistelutöiden suppeista lausumista on kuitenkin pääteltävissä, että ensisijaisesti on tarkoitettu sairauksia ja vammoja, jotka vaikuttavat ihmisen päätöskykyyn. Laissa on myös kriteeri viimesijaisuudesta; edunvalvojaa ei ole määrättävä, mikäli asiat saadaan hoidettua muulla tavalla. Helin myös katsoo, että vapauden negatiivisen puolen suojaamiseksi on perusteltua, ettei kukaan voi omalla tahdonilmaisullaan luopua immuniteetistaan ja sen kaventamiseen vaaditaan objektiivinen syy. (Helin, 2016.)

Edunvalvojan määräämistä koskeva asia alkaa päämiehen omasta hakemuksesta, hänen läheisensä hakemuksesta, tai muun henkilön tekemästä ilmoituksesta. Jokainen voi tehdä holhoustoimilain 91 §:n mukaisen ilmoituksen edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä holhousviranomaiselle. Ilmoitus voi olla vapaamuotoinen. Digi- ja väestötietoviraston sivuilta löytyy täytettävä lomake, mutta ilmoituksen voi tehdä myös sähköpostitse, vapaamuotoisella ilmoituksella, tai soittamalla. Ilmoituksen perusteella ei päätetä edunvalvojan määräämisestä, vaan holhousviranomaisen selvittää, onko edunvalvonnalle tarvetta. Mikäli tarve edunvalvojan määräämiselle on, Digi- ja väestötietovirasto tekee hakemuksen päämiehen kotikunnan käräjäoikeuteen. (Tornberg & Kuuliala 2015, 132–133.)

Ilmoituksen edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä voi tehdä vaitiolovelvollisuudesta huolimatta, sillä lain säännöksen tarkoituksena on turvata edunvalvonnan tarpeessa olevien henkilöiden pääsy edunvalvonnan piiriin. Menettely on tarkoitettu erityisesti tahoille, joilla ei ole holhoustoimilain mukaan hakijalegitimäatiota. Ilmoitus ei ole varsinaista hakuprosessia, vaan menettely edunvalvonnan tarpeen arvioimiseksi. (Tornberg & Kuuliala 2015, 132.)

Edunvalvojan määrääminen ei automaattisesti tarkoita, että päämies ei olisi kelpoinen päättämään omista asioistaan. Päämies säilyttää edunvalvojansa rinnalla oikeuden tehdä päätöksiä koskien omaisuuttaan. Edunvalvoja käyttää päätösvaltaa päämiehen ohella. Edunvalvoja toimii tukena ja apuna päämiehen rinnalla. Mikäli edunvalvojan määrääminen ei ole riittävä turvaamaan päämiehen etua, hänen toimintakelpoisuuttaan voidaan rajoittaa. Ensisijaisesti toimintakelpoisuuden

rajoittaminen on osittaista, jolloin voidaan puuttua päämiehen oikeuteen tehdä tiettyjä oikeustoimia tai määrätä tietystä omaisuudestaan. Äärimmäisin keino toimintakelpoisuuteen puuttumisessa on henkilön julistaminen vajaavaltaiseksi, jolloin päämies ei pysty tehdä päätöksiä omaisuudestaan juuri lainkaan. Vajaavaltaiseksi julistaminen on nykypäivänä harvinaista. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 266.)

4 EDUNVALVOJAN HAKEMINEN JA MÄÄRÄÄMINEN DIGI- JA VÄESTÖTIETOVIRASTOSSA

Hakemuksen edunvalvojan määräämisestä voi tehdä edunvalvonnan tarpeessa oleva henkilö itse, holhousviranomainen, henkilön vanhempi, lapsi, puoliso, tai muu läheinen. Ilmoituksen edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä voi tehdä kuka vain, salassapitosäännöksistä huolimatta. Hakemus jätetään Digi- ja väestötietovirastolle, joka selvittää onko hakemuksen tai ilmoituksen kohteena oleva henkilö edunvalvonnan tarpeessa. Edunvalvojan määräämisestä päättää Digi- ja väestötietovirasto tai käräjäoikeus. (THL, 2021, Digi- ja väestötietovirasto, 2022.)

4.1 Oma-aloitteinen hakemus

Tuomioistuimen ohella myös holhousviranomainen voi määrätä edunvalvonnan tarpeessa olevalle henkilölle edunvalvojan. Edellytyksenä on, että edunvalvonnan tarpeessa oleva henkilö ymmärtää asian merkityksen, ja että hän pyytää tiettyä henkilöä määrättäväksi edunvalvojakseen. Edunvalvojaa voi hakea oman kotikunnan käräjäoikeudesta, tai Digi- ja väestötietovirastosta. Yleisempää on, että hakemus tehdään holhousviranomaiselle. (L 1.4.1999/442, Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 276.)

Oma-aloitteisessa hakemuksessa henkilö itse on ainoa mahdollinen hakija, eikä kyseessä voi olla esimerkiksi hoitohenkilökunnan tai muun vastaavan tahon aloitteesta tehty hakemus. Hakemuksen ja kyseessä olevien edunvalvontatoimien tulisi olla aidosti henkilön itsensä esittämiä ja haluamia. (Tornberg & Kuuliala 2015, 72.)

Oma-aloitteisessa hakemuksessa hakijan tulee ehdottaa tiettyä henkilöä edunvalvojakseen. Hakija voi myös ehdottaa yleistä edunvalvojaa. Holhousviranomainen tutkii ehdotetun edunvalvojan soveltuvuutta tehtävään. Mahdolliset esteellisyystilanteet tai muut esteet voivat vaikuttaa siihen, voiko holhousviranomainen hyväksyä henkilöä edunvalvojaksi. Hakemuksessa ehdotettava edunvalvoja tulisi valita huolella, sillä holhousviranomainen on sidottu tehtyyn hakemukseen, eikä siten voi

määrätä edunvalvojaksi toista henkilöä, kuin sitä, jota hakemuksessa on ehdotettu. Näissä tapauksissa holhousviranomainen joko hylkää hakemuksen, tai katsoessaan edunvalvojan määräämisen olevan tarpeen, tekee hakemuksen edunvalvojan määräämisestä käräjäoikeudelle. (Tornberg & Kuuliala 2015, 73.)

Hakemuksen käsittelyn aikana selvitetään, kykeneekö henkilö ymmärtämään edunvalvonnan merkityksen. Jotta holhousviranomainen voi varmistua hakijan todellisesta ymmärryskyvystä, häntä kuullaan henkilökohtaisesti. Samalla kartoitetaan henkilön kykyä ymmärtää asioita ylipäättään, sekä mitä hän tietää edunvalvonnasta ja sen vaikutuksista itselleen. Asiaa selvitellessä holhousviranomaisen tulee antaa henkilölle kattavasti tietoa edunvalvonnasta ja sen merkityksestä, ennen kuin ymmärrystä voidaan lopulta arvioida. Mikäli selvityksen aikana ilmenee, että edunvalvojaa hakevan tila on sellainen, ettei häntä voida kuulla, tai ettei hänen ymmärryskyvystään voida varmistua, holhousviranomainen ei ole kelpoinen määräämään edunvalvojaa vaan asia siirtyy käräjäoikeuteen. (Tornberg & Kuuliala 2015, 73, Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 277.)

Myös oma-aloitteisen hakemuksen tekijälle tehdään arviointi edunvalvonnan tarpeesta holhoustoimilain 8 pykälän mukaisesti. Henkilöllä tulee olla asioita, jotka vaativat hoitamista, eikä henkilö ole itse kykenevä niitä hoitamaan, eikä niitä saada hoidetuksi muulla tavoin, kuin edunvalvojan määräämisellä. Edunvalvojan määräys on viimesijainen ratkaisu, joten ensin etsitään apua lähipiiristä, tai esimerkiksi muista viranomaisista. Arvioinnissa otetaan huomioon, miten asiat ovat hoidettu ennen edunvalvontaa. Jos asioiden hoidosta on huolehdittu asianmukaisesti muilla kuin edunvalvonnan keinoilla, voidaan katsoa, ettei edunvalvojan määräys ole tarpeen. (Tornberg & Kuuliala 2015, 76.)

4.2 Ilmoitus edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä

Kuka vain voi tehdä holhoustoimilain 91 §:n mukaisen ilmoituksen edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä Digi- ja Väestötietovirastolle. Säännöksen tarkoituksena on turvata, että jokainen edunvalvonnan tarpeessa oleva henkilö pääsee

edunvalvonnan piiriin, sekä estää mahdolliset tilanteet, jossa asianomaisen tilaa käytettäisiin epäasiallisella tavalla hyväksi. Tällä tavalla ilmoituksen voi tehdä esimerkiksi vanhuksen hoidossa mukana oleva sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen havaitessaan, ettei henkilö ole enää kykenevä huolehtimaan asioistaan. (Törnberg & Kuuliala 2015, 132.)

Saadun ilmoituksen perusteella holhousviranomaisen on velvollinen tutkimaan asian, ja sen tehtävänä on selvittää edunvalvonnan tarve. Mikäli selvityksessä ilmenee tarve edunvalvonnalle, holhousviranomaisen tulee tehdä hakemus edunvalvojan määräämisestä käräjäoikeudelle. Mikäli holhousviranomaisen katsoo, ettei edunvalvojan määräämiselle ole tarvetta, asia jää sillensä. Edunvalvojan määrääminen ei kuulu Digi- ja väestötietoviraston toimivaltaan silloin, kun ilmoitus edunvalvonnan tarpeesta on tehty. (Törnberg & Kuuliala 2015, 133.)

5 EDUNVALVONTA-ASIA KÄRÄJÄOIKEUDESSA

5.1 Hakemuksen vireilletulo

Oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa ei ole säännöksiä siitä, kuka voi laittaa edunvalvonta-asian vireille käräjäoikeudessa, vaan se määräytyy aineellisen lainsäädännön perusteella. Edunvalvonta-asioissa hakemuslegitimaatio on määritelty holhoustoimilain 72 §:ssä. Hakemuksen voi tehdä holhousviranomainen, se, jonka edunvalvomisesta on kysymys, tai hänen edunvalvojansa, vanhempansa, aviopuoliso, lapsi tai muu läheinen. Suurimmaksi osaksi edunvalvontahakemukset tulevat käräjäoikeuksille holhousviranomaiselta, sillä edunvalvonnan tarpeen selvittäminen ja tarvittavan hakemuksen tekeminen tuomioistuimelle on holhousviranomaisen velvollisuus. (Tornberg & Kuuliala 2015, 168–169.)

Hakemus voidaan laittaa vireille käräjäoikeuden kansliassa tai istunnossa. Yleisin tapa on toimittaa kansliaan kirjallinen hakemus edunvalvojan määräämisestä. Mikäli hakemus esitetään käräjäoikeuden istunnossa, suullinen hakemus dokumentoidaan pöytäkirjaan. Hakemus on kuitenkin mahdollista esittää myös suullisesti kansliassa, jos asia käy selvästi ilmi esitetyistä asiakirjoista. Hakemusta ei voi esittää puhelimitse. (L 1.1.1734/4, 8:1.1 §, Tornberg & Kuuliala 2015, 171, 173.)

Hakemuksen sisältöä koskevat säännökset ilmenevät oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 2 pykälästä. Hakemuksessa on ilmoitettava yksilöity vaatimus tai pyydetty toimenpide. Lisäksi hakemuksessa on oltava oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitetut tiedot; tuomioistuimen nimi, asiaan osallisten nimet, kotipaikat, prosessiosoitteet sekä mahdollisten laillisten edustajien tai asiamiesten yhteystiedot. Hakijan, tai jollei hän ole laatinut hakemusta itse, hakemuksen laatijan on allekirjoitettava hakemus. Jos laatijana on muu kuin hakija, hänen on ilmoitettava ammattinsa ja asuinpaikkansa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 172–173.)

Tarvittaessa on ilmoitettava seikat, johon vaatimus perustuu, todisteet, jotka hakija aikoo esittää vaatimuksensa tueksi sekä mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen, oikeudenkäymiskuluja koskeva vaatimus, sekä millä perusteella

tuomioistuin on asiassa toimivaltainen. Hakemukseen on liitettävä ne todisteet, joihin hakija vetoaa. (L 1.1.1734/4 8:2.1 §, Tornberg & Kuuliala 2015, 172.)

Hakemuksen saavuttua käräjäoikeuteen, asia laitetaan vireille hakemusasiana ja hakemus tarkastetaan. Mikäli hakemuksessa ilmenee puutteita, joiden korjaaminen on oikeudenkäynnin jatkamiseksi välttämätöntä, käräjäoikeus antaa täydennyskehotuksen. Täydennyskehotuksessa käräjäoikeus ilmoittaa millä tavalla hakemus on puutteellinen, ja asettaa hakijalle määräajan, jonka puitteissa täydennys on toimitettava käräjäoikeuteen. Lisäksi kehotuksessa ilmoitetaan, että hakemus voidaan hylätä taikka jättää tutkimatta, mikäli hakemusta ei täydennetä vaaditulla tavalla. Hakijan pyynnöstä käräjäoikeus voi erityisestä syystä pidentää hakemuksen täydentämiselle asetettua määräaikaa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 175–176.)

Käräjäoikeudessa edunvalvontahakemuksia käsittelevät käräjänotaarit ja käräjätuomarit. Käräjänotaarit ovat tuomioistuinharjoittelua suorittavia lakimiehiä. Asian ratkaisija riippuu tehtävän laadusta. Käräjänotaarit voivat ratkoa selviä ja riidattomia edunvalvonta-asioita. Tuomarit käsittelevät siten riitaiset, ja muuten epäselvät edunvalvontahakemukset. (Tornberg & Kuuliala 2015, 258–259.)

5.2 Hakemuksen hylkääminen

Mikäli edunvalvojan määräämistä, toimintakelpoisuuden rajoittamista tai muuta edunvalvonta-asiaa koskeva hakemus on selvästi perusteeton, käräjäoikeus hylkää hakemuksen. Ennen päätöksen tekemistä on kuultava hakijaa kirjallisesti. Kirjallisen lausumapyynnön ohessa käräjäoikeus selostaa ennakoidun kantansa hakemuksen perusteettomuudesta, ja varaa hakijalle tilaisuuden lausua mielipiteensä käräjäoikeuden päättelystä. Lausumapyynnössä on ilmoitettava hakijalle, että mikäli tämä ei toimita lausumaa, asia jätetään sillensä. Menettely lausumapyyntöä koskien on välttämätön, sillä kuulemisperiaate edellyttää, että hakija saa lausua mielipiteensä myös käräjäoikeuden viran puolesta esiin nostamasta arvioinnista. Käräjäoikeuden on myös huolehdittava, että hakijalle lähetetään prosessiosoitteeseensa hyvissä ajoin ennen ratkaisua ilmoitus ratkaisun antamisesta, joka turvaa hakijan oikeuden

muutoksenhakuun. Käräjäoikeus lähettää kopion hakemuksen hylkäävästä päätöksestä myös sille henkilölle, kenen edunvalvontaa asia koskee, jotta hän saa tiedon siitä, että prosessi on ollut vireillä käräjäoikeudessa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 181–182.)

5.3 Väliaikainen määräys

Joissain tapauksissa edunvalvonnan tarpeessa olevan henkilön suojaamiseksi tarvitaan nopea ratkaisu asioiden hoitamiseksi, jolloin käräjäoikeus voi antaa väliaikaisen määräyksen. Mikäli asiaa ei voida viivyttää, väliaikainen määräys voidaan antaa päämiestä tai muita asiaan osallisia kuulematta. Väliaikainen määräys on voimassa siihen saakka, että tuomioistuin antaa asiassa varsinaisen ratkaisun, ellei määräystä sitä ennen peruuteta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 183.)

5.4 Kuuleminen

Hakemusasioiden käsittelyn kuulemisperiaate on määritelty oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 5 §:ssä. Lainkohdan mukaan, jos hakemusasiassa on varattava asianosaiselle tilaisuus tulla kuulluksi, tuomioistuimen on kehotettava häntä antamaan asiassa kirjallinen lausuma hakemuksen johdosta. Mikäli suullisen lausuman antaminen nopeuttaisi asian käsittelyä, asianosaista voidaan kehottaa antamaan lausumansa suullisesti käräjäoikeuden istunnossa. Kuuleminen voi tapahtua kirjallisesti, suullisesti, henkilökohtaisesti, videoneuvottelulaitteiden avulla, puhelimitse taikka avustajan tai prosessiedunvalvojan kautta. Lähtökohtaisesti asiaan osallisia kuullaan kirjallisesti. (L 1.1.1734/4 8:5 §, Tornberg & Kuuliala 2015, 189.)

Kirjallisella kuulemisella tarkoitetaan menettelytapaa, jossa tuomioistuin kehottaa asiaan osallista toimittamaan tuomioistuimelle kirjallisen lausuman. Lausumassa asiaan osallista kehoitetaan ilmoittamaan kantansa hakemukseen, tai siinä pyydettyyn toimenpiteeseen. Mikäli asiaan osallinen vastustaa hakemusta, hänen on kirjallisessa lausumassaan esitettävä perusteet vastustamiselle. Mikäli asiaan osallinen

aikoo esittää asiassa todisteita, hänen on ilmoitettava todisteet ja todistusteemat lausumassaan. Lausumassa tulisi myös tarvittaessa esittää vaatimus oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 191–192.)

Suullisessa kuulemisessa tuomioistuin kehottaa asiaan osallista antamaan lausumansa suullisesti istunnossa. Oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 3 §:n mukaan hakemusasian on käsiteltävä istunnossa, mikäli asiassa kuullaan asiaan osallista tai todistajaa taikka muuta henkilöä henkilökohtaisesti, tai jos asia on riitainen, jos asiaan osallinen sitä vaatii tai jos käräjäoikeus muutoin asian selvittämiseksi pitää istutuskäsittelyä tarpeellisena. Edunvalvonta-asioiden istutuskäsittelyssä voidaan erottaa kaksi tilannetta; edunvalvonta-asian käsittely hakemusasian istunnossa, tai riittaisen edunvalvonta-asian käsittely riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä. Hakemusasian istunnon toimittamiselle ei ole oikeudenkäymiskaarella yksityiskohtaisia säännöksiä. Usein hakemusasian istunto on puheenjohtajavetoinen vapaa-muotoinen asian selvittely. Mikäli asian käsittely osoittautuu päämiehen tai jonkun muun asiaan osallisen kirjallisesti kuullun tahon vastauksen vuoksi riittäiseksi, asian istutuskäsittely suoritetaan riita-asian käsittelystä koskevan järjestyksen mukaan, joka ilmenee oikeudenkäymiskaaren 5 ja 6 luvuista. Tuomioistuimen kokoonpanon muodostaa yksin puheenjohtaja. Hakemusasian istunnossa oikeudenkäyntiaineisto kulkee mukana koko istutuskäsittelyn, eikä istunnossa ole tarvetta toistaa kirjallisessa aineistossa ilmi tulleita asioita. (L 1.1.1734/4 Tornberg & Kuuliala 2015, 193.)

Mikäli asiaan osallisia kuullaan suullisesti, istuntoon kutsutaan sillä uhalla, että asia voidaan ratkaista, vaikka asiaan osallinen ei saapuisi istuntoon. Suullisessa kuulemisessa asianosaisen henkilökohtainen läsnäolo ei ole pakollinen, vaan hän voi myös valtuuttaa oikeudenkäyntiavustajan edustamaan itseään. Henkilökohtaisessa kuulemisessa tuomioistuin velvoittaa asiaan osallisen saapumaan istuntoon henkilökohtaisesti, tai muulla tavoin huolehtii, että asian tuomioistuimessa ratkaisevalla kokoonpanolla on välitön yhteys kuultavaan asianosaiseen. (Tornberg & Kuuliala 2015, 189–190.)

Videoneuvottelulaitteiden avulla kuulemisella tarkoitetaan istuntoon osallistumista etäyhteydellä, jolloin istuntoon osallistuvilla on keskenään puhe- ja näköyhteys, ja vastaavasti puhelinkuulemisessa puhelinyhteys. (Tornberg & Kuuliala 2015, 189–190.)

Avustajan tai prosessiedunvalvojan kautta suoritettavassa kuulemisessa tarkoitetaan menettelyä, jossa tuomioistuim on määrännyt asianosaiselle avustajan tai prosessiedunvalvojan, jonka avulla asiaan osallisen tahto selvitetään. Avustaja tai prosessiedunvalvoja voidaan määrätä edunvalvontaan haettavalle tuomioistuimen omasta aloitteesta, jos se katsotaan hänen oikeusturvansa kannalta tarpeelliseksi. Valinta tehdään sen perusteella, kykeneekö päämies valvomaan edustajansa toimenpiteitä. Oikeudenkäyntiavustajan määrääminen on keino turvata päämiehen prosessuaaliset oikeudet. Avustaja voidaan määrätä esimerkiksi silloin, kun päämies vastustaa edunvalvojan määräämistä, mutta ei kykene tuomaan esiin perusteita, tai silloin jos avustajan määrääminen edistää asian selvittämistä ja auttaa oikean toimintavaihtoehdon löytämisessä. Mikäli päämies ei kykene valvomaan edustajansa toimenpiteitä, tai antamaan tälle toimintaohjeita, avustajan sijasta tulee määrätä prosessiedunvalvoja. Prosessiedunvalvojan tehtävänä on selvittää päämiehensä mielipide asiaan, vaikka tämä ei kykenisikään antamaan yksilöityjä tai perusteltuja toimintaohjeita. (Tornberg & Kuuliala 2015, 189–190, 230–231, Välimäki 2013, 202.)

Avustajan tai prosessiedunvalvojan palkkiosta on holhoustoimilain 44 luvun 2 §:n nojalla vastuussa lähtökohtaisesti päämies itse. Vähävaraiset ja pienituloiset päämiehet voivat olla oikeutettuja oikeusapuun, jolloin palkkio voidaan maksaa osittain tai kokonaan valtion varoista, oikeusapulain 17 §:n mukaan. Mikäli oikeusapupäätöksessä päämiehelle määrätään omavastuuosuus, joka muodostuisi päämiehen taloudellisiin olosuhteisiin nähden kohtuuttomaksi, tuomioistuin voi alentaa omavastuun määrää. (Tornberg & Kuuliala 2015, 239, L 5.4.2002/257 17 §)

Holhoustoimilain 73 § 2 momentissa säädetään, että edunvalvontaan esitetyn henkilön puolisolle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi asiassa, jollei kuuleminen ole olosuhteisiin nähden täysin tarpeetonta. Puolison kuuleminen antaa selvitystä

edunvalvonnan tarpeeseen vaikuttavista taloudellisista seikoista, sekä edunvalvojan määräämisen merkitystä muun perheen kannalta. Puolison lisäksi hyvän hallinnon ja perhe-elämän kunnioittamisen mukaan myös muille omaisille tulee ilmoittaa merkittävistä perheenjäsentä koskevista toimenpiteistä, jota edunvalvojan määrääminen on. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 282.)

Edunvalvontaan esitetyn kuulemisen tärkeydestä on otettu kantaa monessa korkeimman oikeuden päätöksessä, oikeuskirjallisuudessa ja oikeusasiamiehen ratkaisuissa, jonka seurauksena myös holhoustoimilain säännöksiä on muutettu. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 281.)

Lähtökohtainen kuulemistapa edunvalvonta-asioissa on kirjallinen kuuleminen, jossa tuomioistuin kehottaa edunvalvontaan esitettyä antamaan tuomioistuimelle kirjallisen lausuman. Matti Kuuliala kyseenalaistaa kirjoituksessaan Lakimies-lehdessä, turvaako kirjallinen kuuleminen edunvalvonta-asioissa edunvalvontaan esitetyn oikeudet parhaalla tavalla. Jos edunvalvontaan esitetty ei vastusta hakemusta, ja asia on kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella selvä, kirjallisen kuulemisen edut ovat ilmeiset. Kirjallisen kuulemisen perusteella tuomioistuimen on mahdollista erottaa ne asia, jotka edellyttävät laajempaa selvitystä. Tapaukset, jossa edunvalvontaan esitetty on passiivinen tai ilmoittaa suostumuksensa hakemukseen, voidaan ratkaista kirjallisen kuulemisen jälkeen, jollei oikeudenkäyntiaineistosta selviä seikkoja, joiden perusteella asiaa olisi selvitettävä perusteellisemmin. (Kuuliala, 2012.)

Holhoustoimilain 74 §:n mukaan toimintakelpoisuuden rajoittamista koskeva asia edellyttää, että edunvalvontaan esitettyä kuullaan pääsääntöisesti henkilökohtaisesti. Tämä tarkoittaa sellaista kuulemistapaa, että tuomioistuin velvoittaa edunvalvontaan esitetyn saapumaan henkilökohtaisesti istuntoon, tai huolehtii muulla tavalla, että tuomioistuimessa asian ratkaisevalla kokoonpanolla on välitön yhteys edunvalvontaan esitettyyn. (Kuuliala, 2012.)

Holhoustoimilain 73 §:n 2 momentissa on ollut tulkintaongelmia, jonka vuoksi lakia tarkennettiin marraskuussa 2007. Mainitun pykälän 5 momentin mukaan edunvalvontaan esitetyn kuulemisesta ei voida luopua sillä perusteella, että esitetystä

selvityksestä ilmenee seikkoja, jonka perusteella voidaan olettaa edunvalvontaan esitetyn olevan kykenemätön kertomaan omaa mielipidettään asiaan. Tällaisissakin tilanteissa tiedoksianto on pyrittävä toimittamaan, ja kuulemisesta saa luopua vasta tuloksettomaksi jääneen tiedoksiannon jälkeen. (Kuuliala, 2012.)

Käräjäoikeudet eivät kuitenkaan tulkitse lakia siten, että kuulemisesta luopuminen edellyttäisi edunvalvontaan esitetyn tilan vuoksi epäonnistunutta tiedoksiantoyritystä. Kuulemisesta voidaan luopua sillä perusteella, että lääkärinlausunto ja muu aineisto osoittaa, että edunvalvontaan esitetty ei ymmärrä asiaa, eikä häntä voida siten kuulla. (Kuuliala, 2012.)

Edunvalvonta-asiassa on kyse lähtökohtaisesti riidattomasta asiasta, jolla tavoitellaan edunvalvontaan esitetyn asioiden järjestämistä. Mikäli kuuleminen osoittaa, että lähtökohtainen oletus ei pidä paikkaansa, siirrytään vastapuoliasetelmaan perustuvaan oikeudenkäyntiin. (Kuuliala, 2012.)

Korkein oikeus on todennut päätöksessään 2012:109, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin ilmenee, että kuuleminen on tärkeä tae oikeusturvalle, ja tuomioistuimen tulee toimittaa kuuleminen itse. Ratkaisuihin voidaan päätellä myös, että kuulemisperiaate holhousasioissa ei ole ehdoton, ja siitä voidaan luopua, mikäli se olisi henkilölle terveydellisesti vahingollista (KKO 2012:109.)

Korkein oikeus on myös todennut, että oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 5 §:n ja holhoustoimilain 75 §:n mukaan kuuleminen tulisi toimittaa tuomioistuimessa. Korkeimman oikeuden mukaan kuulemissäännöksiä ei pitäisi tulkita niiden sanamuotoa lievemmin, ottaen huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö, jossa on korostettu tuomioistuimen omaa aktiivista ja tarvittaessa henkilökohtaista kuulemistä. Korkein oikeus on katsonut, että holhousviranomaisen toimitamaa kuulemistä ei yleensä voida pitää riittävänä. (KKO 2012:109.)

Päätöksessä 2009:68 korkein oikeus on myös todennut, että holhoustoimilain säännökset edunvalvontaan määrättävän kuulemisesta koskevat hänen kuulemistaan oikeudenkäynnissä hakemuksen johdosta. Ennen oikeudenkäyntiä holhousviranomaiselle annettu kannanotto ei poista holhoustoimilain 73 §:n 2 momentissa

tarkoitettua tuomioistuimelle asetettua velvollisuutta varata edunvalvontaan haettavalle tilaisuutta tulla kuulluksi oikeudenkäynnissä hakemuksen myötä. Hakemuksen hyväksyminen merkitsee asianomaiselle itsemääräämisoikeuden merkittävää rajoittamista, joten oikeusturvasyistä on tärkeää, että edunvalvontaan haettava saa tiedon hakemuksen vireilletulosta, sekä tilaisuuden lausua hakemuksesta riippumatta siitä, mitä hän on mahdollisesti lausunut holhousviranomaisen selvittäessä edunvalvonnan tarvetta. (KKO 2009:68.)

Holhoustoimilakia koskevien lain esitöiden mukaan kuulemistilaisuuden päämerkitys on se, että sillä voidaan selvittää päämiehen oma mielipide koskien haettua toimenpidettä. Kuulemistilaisuuden varaamisella on samalla mahdollisuus selvittää päämiehen olosuhteita ja niitä seikkoja, joilla on merkitystä edunvalvojaa määrittäessä. (KKO 2004: 38, HE 146/1998 vp.)

5.5 Käräjäoikeuden päätös

Käräjäoikeus antaa asiassa kirjallisen päätöksen käsittelyn jälkeen. Riidattomissa ja selvissä asioissa ratkaisu annetaan kansliassa kirjallisen menettelyn mukaan. Istuntopäätöksessä ratkaisu joko julistetaan istunnossa, tai annetaan kansliassa myöhemmin, viimeistään 14 päivän kuluttua istunnosta virka-ajan puitteissa. Mikäli päätös annetaan kansliassa, päätöksen antamispäivä ilmoitetaan istunnossa, ja ilmoitetaan poissaoleville asianosaisille hyvissä ajoin. (Törnberg & Kuuliala 2015 271–272.)

Päätöksessä tuomioistuimen tulee lausua edunvalvonnan edellytyksistä, sisällöstä, edunvalvojan henkilöstä, ja edunvalvonnan kestosta. Edunvalvojan tehtävät alkavat ratkaisun antamisesta, ja ratkaisua on noudatettava riippumatta siitä, onko päätös lainvoimainen. Tuomioistuimen tulee ilmoittaa holhousrekisteriin merkitsemistä edellyttävästä päätöksestä toimintaa valvovalle holhousviranomaiselle silloin, kun päätöstä on heti noudatettava. Mikäli päätöstä on noudatettava vasta lainvoimaisena, kuten holhoustoimilain 83 luvun 1 pykälässä mainittavissa asioissa, päätös lähetetään holhousviranomaiselle kirjattavaksi vasta sen saatua lainvoiman. (Törnberg & Kuuliala 2015, 273, 320–321, L 1.4.1999/442.)

5.5.1 Muutoksenhaku

Tuomioistuimen päätökseen edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevassa asiassa saa hakea muutosta valittamalla hovioikeudelle. Muutosta saavat hakea ne, joilla on oikeus laittaa asia vireille holhoustoimilain 80 §:n mukaan. Mikäli asiassa on annettu väliaikaismääräys, muutoksenhakuoikeus ei koske tätä määräystä. (Tornberg & Kuuliala 2015, 323.)

Muutoksenhaku tapahtuu oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa säädetyllä tavalla. Ensin päätöksestä tulee ilmoittaa tyytymättömyyttä ratkaisun antaneelle kärjäoikeudelle seitsemän päivän kuluessa ratkaisun antamisesta. Valituksen määräaika on 30 päivää ratkaisun antamisesta. Valitus osoitetaan tuomioistuinpiiriin hovioikeudelle, mutta se toimitetaan kärjäoikeudelle. Valitusajan päätyttyä asiassa on vielä 2 viikkoa aikaa vastavalitukselle, jonka jälkeen asia siirtyy hovioikeuden käsiteltäväksi. (Tornberg & Kuuliala 2015, 323–324.)

5.6 Oikeudenkäyntikustannukset

Lähtökohtaisesti kärjäoikeudessa käsiteltävissä riidattomissa edunvalvonta-asioissa tulisi periä hakemusmaksu, joka on 270 euroa vuonna 2023. Mikäli asia on riitainen ja käsitelty istunnossa, maksu peritään kuten riita-asioissa, ja on tällöin 530 euroa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 329, Oikeushallinto 2023.)

Maksuvelvollinen on hakija. Edunvalvonta-asioissa hakijana toimii useimmiten holhousviranomainen. Holhousviranomainen on vapautettu maksuvelvollisuudesta, joten hakemusmaksua tai riita-asian käsittelystä aiheutuvaa maksua ei peritä. Mikäli hakijana toimii jokin muu taho, maksun perimistä tai perimättä jättämistä voidaan harkita. (Tornberg & Kuuliala 2015, 329.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Luvussa käydään läpi tutkimustuloksia ja niistä tehtyjä johtopäätöksiä. Luku sisältää myös omaa pohdintaa työn aiheesta ja luotettavuudesta, sekä koko opinnäytetyöprosessista.

6.1 Tutkimustulokset

Tutkimuksen tarkoituksena oli opastaa edunvalvonnan hakemista koskevassa asiassa. Tutkimuksen tarkoituksena oli vastata kysymyksiin; Mitä tehdä, jos sinä tai läheisesi tarvitsette edunvalvojan apua taloudellisten asioiden hoidossa? Miten edunvalvojaa haetaan, tai mitä hakuprosessissa tulee ottaa huomioon?

Tutkimuksesta rajattiin pois edunvalvontaa lievemmat keinot kuten edunvalvontavaltuutus, ja keskityttiin edunvalvojan määräämiseen. On kuitenkin huomioitavaa, että edunvalvojan määräys on viimesijainen keino, ja sitä tulisi hakea vain, jos muut lievemmat keinot eivät ole riittäviä.

Edunvalvojaa voi holhoustoimilain mukaan hakea holhousviranomainen, se, jonka edunvalvonnasta on kyse, sekä tämän vanhemmat, aviopuoliso, lapsi, tai muu läheinen. Hakemus edunvalvojan määräämisestä tehdään useimmiten Digi- ja väestötietovirastolle. Hakemuksen voi tehdä myös päämiehen kotipaikkakunnan käräjäoikeuteen. Hakemuksen toimittaminen holhousviranomaiselle on tavallisempaa, sillä edunvalvonnan edellytysten arvioiminen on holhousviranomaisen tehtävä. Lisäksi edunvalvontamääräyksen hakeminen holhousviranomaiselta on halvempaa kuin käräjäoikeudesta, sillä Digi- ja väestötietovirastossa hakemus edunvalvojan määräämisestä maksaa 123 euroa, kun taas käräjäoikeuksissa hakemusmaksu on 270 euroa vuonna 2023. Huomioitavaa on, että maksuvelvollisuuksissa on poikkeuksia, esimerkiksi pienituloisten päämiesten osalta.

Yksinkertaisimmillaan edunvalvojan hakeminen tapahtuu Digi- ja väestötietoviraston sivuilta löytyvän hakemuslomakkeen täyttämällä, ja toimittamalla sen Digi- ja väestötietovirastolle. Hakemus voi olla myös vapaamuotoinen. Edellytys on, että

hakemuksesta ilmenee tehtävä mihin edunvalvojaa haetaan, onko tehtävä voimassa määrääjän vai toistaiseksi, kuultavien yhteystiedot sekä tarvittaessa suostumus edunvalvojan tehtävään ja selvitys edunvalvojaksi ehdotetun henkilön soveltuvuudesta tehtävään. Lisäksi edunvalvontahakemuksen oheen on liitettävä lääkärinlausunto.

6.2 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimuksessa käy ilmi, että edunvalvojan hakemisprosessi on lähtökohtaisesti yksinkertaista silloin, kun henkilö hakee edunvalvojaa itselleen. Kun päämiehellä on sellaisia taloudellisia asioita, joita hän ei enää kykene hoitamaan, ja jota ei edunvalvontaa lievemmin keinoin saada enää hoidetuksi, hän ymmärtää edunvalvonnan merkityksen, antaa tähän suostumuksensa, ja hakee edunvalvojakseen tiettyä henkilöä, joka antaa tehtävään suostumuksensa, prosessi etenee jouhevasti. Niin sanotussa helpossa tapauksessa holhousviranomainen antaa asiassa edunvalvojan määräyksen estetyn aineiston ja päämiehen kuulemisen perusteella.

Suurin osa ongelmatilanteista ilmenee esimerkiksi silloin, kun edunvalvontaa vastustetaan, edunvalvontaan esitetty henkilö ja tämän lähipiiri ovat asiassa eri mieltä, ja päämies ei ilmenneistä ongelmista huolimatta koe olevansa edunvalvonnan tarpeessa.

Tutkimusta tehdessäni ja oikeuskirjallisuutta lukiessani olen huomannut, että monissa tapauksissa edunvalvontaa vastustavan päämiehen syyt liittyvät muun muassa siihen, että he pelkäävät edunvalvojan rajoittavan heidän toimivaltaansa, päätöksen tekoaan ja rahan käyttöönsä. Useimmassa tilanteessa näin ei kuitenkaan ole, vaan edunvalvojaa haetaan päämiehen tueksi. Tilanteet, joissa päämies julistetaan vajaa-valtaiseksi, ovat harvinaisia. Mikäli päämies vastustaa edunvalvojan määräystä, mutta täyttäisi kuitenkin edunvalvonnan tarpeen kriteerit, on selvítettävä, onko päämiehen vastustamiselle hänen tilansa ja edunvalvonnan tarve huomioon ottaen aiheetta, ja tulisiko edunvalvoja määrätä vastustamisesta huolimatta.

Joissain tapauksissa vastustus ilmenee läheisten kuulemisessa. Edunvalvontaan esitetyn henkilön edunvalvojan tarve voi olla ilmeinen, mutta esimerkiksi läheisten riita edunvalvojan henkilöstä tai asioiden hoitamisesta voi vaikeuttaa ja viivyttää asian käsittelyä.

Ongelmatapauksissa edunvalvontahakemuksia käsitellään käräjäoikeudessa riita-asian käsittelyjärjestyksessä. Riita-asian pääkäsittelyä on määritelty oikeudenkäymiskaaren 5. ja 6. luvuissa. Tavallisesti asiaa valmistellaan ensin kirjallisesti, ja sen jälkeen valmisteluistunnossa, josta asia siirtyy pääkäsittelyyn. Valmisteluistunto ja pääkäsittely voivat olla erilliset istunnot, mutta edunvalvonta-asioissa istuntoja on tavallisesti vain yksi, joka tarkoittaa, että valmisteluistunnon jälkeen aloitetaan suoraan pääkäsittely. Valmisteluistunnossa on selvitettävä asianosaisten vaatimukset perusteineen, mistä asianosaiset ovat asiassa erimielisiä, mitä todisteita asiassa tullaan esittämään sekä mitä kullakin todisteella halutaan näyttää toteen. Pääkäsittelyistunnon alussa tuomioistuimella lyhyesti selostaa laatimansa yhteenvedon avulla, mihin asian valmistelussa on päädytty, ja tiedustelee asianosaisten kantaa tähän. Tämän jälkeen asianosaiset vuorollaan perustelevat kantansa, ja lausuvat vastapuolien vastauksen johdosta. Vastauksien jälkeen tuomioistuin ottaa vastaan todistelun. Todistelun jälkeen asianosaiset esittävät loppulausuntonsa. Vakiintuneesta käsittelyjärjestyksestä voidaan myös poiketa tuomioistuimen niin päätettäessä.

Vastaukset tutkimuksen kysymyksiin ovat selvinneet lakia, oikeuskirjallisuutta, oikeustapauksia sekä muita viranomaisten päätöksiä ja internetsivustoja tutkimalla.

6.3 Reliaabelius ja validius

Tutkimuksen reliaabelius tarkoittaa sitä, että mittaustulokset ovat toistettavissa. Reliaabelius tarkoittaa toisin sanoen tutkimuksen luotettavuutta. Validius tarkoittaa pätevyyttä, eli tutkimusmenetelmän kykyä mitata sitä, mitä tutkimuksessa oli tarkoitus. (Hirsjärvi ym. 2009.)

Tässä tutkimuksessa tiedon lähteenä on käytetty ajantasaista lakia, sekä oikeuskirjallisuutta, korkeimman oikeuden päätöksiä ja muuten luotettavia internetlähteitä, joten tutkimuksen reliaabeliukseen voidaan luottaa.

Lisäksi tutkimuksen voidaan katsoa olevan validi, sillä käytetyllä menetelmällä tutkimus vastaa esitettyyn kysymykseen: miten edunvalvontaa haetaan.

LÄHTEET

Andström, K. 2003. Perusasioita oikeustieteestä. Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. <https://www.avoin.helsinki.fi/oppimateriaalit/oikeustiede/materiaali/index.html>

Edunvalvonnan käsikirja. 2020. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:7 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162426/OM_2020_07_SO.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Edunvalvonta. 19.5.2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 13.2.2022 <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaraamisoi-keuden-tukeminen/edunvalvonta>

Edunvalvontavaltuutus. Digi- ja väestötietovirasto. Viitattu 13.2.2022 <https://dvv.fi/edunvalvontavaltuutus-eli-tuen-tarpeen-ennakointi>

HE 146/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi. Eduskunta. Viitattu 5.11.2023. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_146+1998.pdf

Helin, M. 2016. Edunvalvojan määräämiskynnys, kun joku itse tahtoo edunvalvontaan. Oikeustieto 5/2016. 12-14. <https://www.edilex.fi/oikeustieto/171600003.pdf>

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki, Tammi.

Holhous ja edunvalvonta. 2022. Digi- ja Väestötietovirasto. Viitattu 27.2.2022 <https://dvv.fi/holhous>

Ilmoitus edunvalvonnan tarpeesta olevasta henkilöstä. Digi- ja väestötietovirasto. Viitattu 27.2.2022. <https://dvv.fi/ilmoitus-edunvalvonnan-tarpeessa-olevasta-henkilosta>

KKO 2004:38. Säädos säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 5.11.2023. <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2004/20040038>

KKO 2009:68. Säädos säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 5.11.2023.
<https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2009/20090068>

KKO 2012:109. Säädos säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 5.11.2023.
<https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2012/20120109>

Kuuliala, M. Edunvalvontaan esitetyn kuuleminen alioikeudessa, Lakimies 1/2012 s. 153–156. <https://www.edilex.fi/lakimies/86230011.pdf>

L 25.5.2007/648. Laki edunvalvontavaltuutuksesta. Säädos säädöstietopankki Finlexin sivuilla. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070648#L5P24>

L 1.4.1999/442. Laki holhoustoimesta. Säädos säädöstietopankki Finlexin sivuilla. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990442#L1P3>

L 1.1.1734/4. Oikeudenkäymiskaari. Säädos säädöstietopankki Finlexin sivuilla. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000#L6P4>

L 17.6.2016/477. Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä. Säädos säädöstietopankki Finlexin sivuilla. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160477#L3>

Mäki-Petäjä-Leinonen, A. 2013. Ikääntymisen ennakointi. Talentum media Oy. Viitattu 11.11.2023.

Tornberg, J., & Kuuliala, M. 2015. Suomen edunvalvontaoikeus. Alma Talent Oy. Viitattu 28.8.2022. [https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.puv.fi/teos/JAEBJXBTEB#/kohta:SUOMEN\(\(20\)EDUNVALVONTAOIKEUS/piste:b0](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.puv.fi/teos/JAEBJXBTEB#/kohta:SUOMEN((20)EDUNVALVONTAOIKEUS/piste:b0)

Vaihtoehdot edunvalvonnalle. Digi- ja väestötietovirasto. Viitattu 7.3.2022. <https://dvv.fi/vaihtoehdot-edunvalvonnalle>

Välimäki, P. 2013. Edunvalvontaoikeus. Alma Talent Oy. Viitattu 12.2.2023. <https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.puv.fi/teos/GAIBBXC-TDG#/kohta:i/piste:b21>

Välimäki, P. 2008. Holhoustoimen pääpiirteet. Alma Talent Oy. <https://verkkokirjajahylly-almatalent-fi.ezproxy.puv.fi/teos/IAFBHXCTDG#/kohta:i/piste:b35>

Yleinen edunvalvonta. Oikeushallinto 2022. Viitattu 6.2.2022. <https://oikeus.fi/edunvalvonta/fi/index.html>

Oikeudenkäyntimaksut yleisissä tuomioistuimissa. Oikeushallinto 2023. Viitattu 29.1.2023. <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/asiointijajulkisuus/maksut/oikeudenkayntimaksutyleisissatuomioistuimissa.html>